

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ОЦІНОК ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ УКРАЇНИ

Горячук В.Ф.

В статті проведено порівняльний аналіз оцінок природних ресурсів України, здійснені різними авторами, запропонована власна оцінка природних ресурсів на основі рентного підходу

У 1980-х роках в СРСР були проведені масштабні кадастрові роботи, що дозволило здійснити грошову оцінку основних видів природно-господарських ресурсів [1, с. 23]. Після отримання незалежності Україною постало питання про створення власної правової та методичної бази для оцінки природних ресурсів. Основними нормативними документами в цьому напрямку стали постанови Кабінету Міністрів України [2-5]. На їх основі фахівці Ради по вивченню продуктивних сил України НАНУ здійснили грошову оцінку земельних ресурсів України (табл. 1).

Таблиця 1

**Грошова оцінка земель України
Радою по вивченню продуктивних сил України НАНУ,
станом на 01.01.1997 р.**

Категорія земель	Площа, тис. га	Вартість ¹ га, тис. грн.	Загальна вартість	
			млр д. грн.	%
Землі с_г призначення (без земель населених пунктів)	37350	6,2	231,6	14,7
Землі населених пунктів	6818	169,7	1 157,0	73,4
Землі лісів	10372	13,4	139,0	8,8
Землі промисловості, транспорту, зв'язку, оборони та ін.	2089	16,8	35,1	2,2
Природоохоронні, оздоровчі та рекреаційні землі	279	26,8	7,4	0,5
Інші землі	1035	1,3	1,3	0,1
Землі, що вкриті поверхневими водами	2411	1,7	4,1	0,3
Всього	60355		1575,5	100,0

Джерело: Данилишин Б. Наукові нариси з економіки природокористування: Монографія. – К.: РВПС України НАН України, 2008. – С. 35.

За розрахунками Ради по вивченню продуктивних сил України НАН України у 1996 році грошова оцінка мінерально-сировинних та паливно-енергетичних ресурсів і земельних ресурсів України давали майже

однакові величини, але у вартість надр включалися не тільки економічно доступні, але й прогнозні (перспективні) ресурси [6, с. 82].

У подальшому оцінка земель України, здійснена Радою по вивченню продуктивних сил України НАН України, була скорегована О. Пасхавером на індекс інфляції станом на 01.01.2006 р. [6, с. 81]. Спираючись на "Порядок проведення індексації грошової оцінки земель" [7], він здійснив індексацію нормативної грошової оцінки землі на коефіцієнт, який дорівнював середньорічному індексу інфляції, зменшеному на 10 відсоткових пунктів. В результаті за період з 01.01.1997 року до 01.01.2006 року нормативна грошова оцінка земель збільшилася у 1,498 разу, хоча за той же період дефлятор ВВП дорівнював 3,524. На наш погляд такий підхід до індексації вартості земель є необґрунтованим і не відображає сутність економічних процесів. У зв'язку з цим в таблиці 2 також представлено результат індексації земель згідно дефлятору ВВП.

Таблиця 2

Оцінка природних ресурсів України О. Пасхавером,
станом на 01.01.2006 р.

Вид природних ресурсів	Площа, тис. га	Вартість 1 га, тис. грн. ¹	Загальна вартість		
			млрд. грн. ¹	млрд. грн. ²	²
Землі с_г призначення (без земель населених пунктів)	36885	9,3	343	806,9	1,7
Землі населених пунктів	7332	259,3	1903,3	4477,5	5,1
Землі лісів	10504	20,1	211,1	496,6	7,2
Землі промисловості, зв'язку, транспорту, оборони та ін.	1847	25,2	46,5	109,4	1,6
Природоохоронні, оздоровчі та рекреаційні землі	420	40,1	16,8	39,5	0,6
Інші землі	950	1,9	1,8	4,2	0,1
Землі, що вкриті поверхневими водами	2417	2,5	6,0	14,1	0,2
Мінерально-сировинні та паливно-енергетичні ресурси			930,0	930,0	3,5
Всього	60355		3458,5	6878,2	0,0

^{1,2} - оцінка земель з урахуванням коефіцієнтів індексації 1,498 та 3,524

Джерело: Капіталізація економіки України / За ред. акад. НАН України В.М. Гейця, д-ра екон. наук А.А. Гриценка. –К.: Ін-т екон. та прогнозув., 2007. – С. 80-82.

Крім того, О. Пасхавер здійснив оцінку "гірничого капіталу" (корисних копалин) або мінерально-сировинних та паливно-енергетичних ресурсів. На його погляд, оцінка промислового запасу корисних копалин

повинна базуватися на валовому випуску добувної промисловості, який у 2005 році дорівнював 46,5 млрд. грн. у поточних цінах. Середній строк використання родовища в Україні приблизно 20 років. Виходячи з цього економічно доступні запаси корисних копалин О. Пасхавер оцінив у 930 млрд. грн. (46,5 x 20) в цінах 2005 року, відповідно загальна вартість природних ресурсів України станом на 01.01.2006 р. становила 3458,5 млрд. грн. При цьому він зазначив, що складовими національного багатства є також водні ресурси і повітряний басейн, але вони поки що не мають грошової оцінки [6, с. 82].

Подальший розвиток дослідження щодо оцінки природних ресурсів України отримали в роботі І. Бобух [8, с. 177-196]. Крім оцінки земельних ресурсів та мінерально-сировинних і паливно-енергетичних ресурсів вона здійснила оцінку лісових, водних і рекреаційних ресурсів та екологічної місткості довкілля (табл. 3). Загальна оцінка природних ресурсів України перевищила 32 трлн. грн. Основними складовими є землі населених пунктів - 18028,5 млрд. грн., мінерально-сировинні та паливно-енергетичні ресурси - 7922,0 млрд. грн., землі сільськогосподарського призначення - 4367,2 млрд. грн.

Таблиця 3

**Оцінка природних ресурсів України І. Бобух,
станом на 01.01.2008 р.**

Вид природних ресурсів	Площа, млн. га	Вартість 1 га, тис. грн.	Загальна вартість	
			млрд. грн.	%
Землі с_г призначення (без земель населених пунктів)	42,89	101,8	4 367,2	13,6
Землі населених пунктів	2,47	7299,0	18 028,5	56,2
Землі не с_г призначення (за межами населених пунктів)	14,99	74,5	1127,0	3,5
Лісові ресурси			121,1	0,4
Водні ресурси			229,4	0,7
Мінерально-сировинні та паливно-енергетичні ресурси			7 922,0	24,7
Рекреаційні ресурси			189,0	0,6
Екологічна місткість довкілля			20,2	0,1
Інші природні ресурси			91,6	0,3
Всього	60,35		32 096,3	100,0

Джерело: Бобух І.М. Пропорції та перспективи формування національного багатства України: монографія / І.М. Бобух. - К.: Ін-т економіки та прогнозування НАН України, 2010. – С. 196.

Слід зазначити, що оцінка окремих видів природних ресурсів здійснювалась І. Бобух на основі різних методичних підходів. Так оцінка сільськогосподарських земель здійснювалась на основі макро ренти з урахуванням, що близько 50 % української економіки функціонує в тіншовому секторі, землі населених пунктів на основі ринкового підходу та експертних оцінок, лісові ресурси (деревина) на основі їх запасів, водні

ресурси виходячи з собівартості послуг, мінерально-сировинні та паливно-енергетичні ресурси на основі їх запасів, рекреаційні ресурси на основі експертних оцінок (8, с. 130-135, 178, 180, 183, 186-194).

Важливою умовою оцінки природних ресурсів та їх складових є використання єдиного підходу. Використання різних підходів може призвести до того, що отриманні оцінки можуть різнитися у кілька разів. Так, оцінка корисних копалин (вугілля, залізна руда та ін.) в рамках витратного підходу базується на витратах, спрямованих на розвідку ресурсу, його добичу та підготовку до використання. Чим менше витрати, наприклад, добича відкритим способом, тим менша оцінка вартості природного ресурсу. Крім того, цей підхід не враховує, який ресурс добувається (золото, вугілля, глина або інше). А якщо оцінку здійснювати на основі ринкового підходу (світових цін), то вартість природного ресурсу може бути значно більше. Використання того, чи іншого підходу до оцінки окремих складових природного капіталу залежить від цілей її подальшого використання. В той же час, якщо ми маємо мету порівняти різні складові природних ресурсів, то їх оцінку необхідно здійснювати на основі єдиного підходу. Теж саме можна сказати, якщо мова йде про отримання загальної оцінки природних ресурсів як суми їх складових. Виходячи з наявності статистичних даних та розробленості методичних підходів найбільш обґрунтованим представляється здійснити оцінку складових природних ресурсів та їх загальну оцінку на основі єдиного підходу – рентного підходу. Така оцінка була здійснена (табл. 4). При визначенні загальної вартості природних ресурсів вартість земель сільськогосподарського призначення враховувалася як середнє арифметичне оцінок на основі мікро та макро ренти. Оцінка земель населених пунктів, лісових та водних ресурсів здійснена на основі мікро ренти, а мінерально-сировинних та паливно-енергетичних ресурсів – на основі макро ренти.

Загальна оцінка природних ресурсів країни перевищила 10 трлн. грн., основними їх складовими є землі населених пунктів - 8064,2 млрд. грн., землі сільськогосподарського призначення - 939,7 млрд. грн., мінерально-сировинні та паливно-енергетичні ресурси - 855,2 млрд. грн. Оцінка лісних та водних ресурсів здійснена відповідно до „Порядку нормативної грошової оцінки земель несільськогосподарського призначення (крім земель у межах населених пунктів)” [5]. Хоча мова в документі йде про оцінку земель, на нашу думку, більш виправданим розглядати цю оцінку як оцінку лісових та водних ресурсів, бо вона здійснюється на основі мікро ренти (рентного доходу від використання лісових та водних ресурсів). Загальна вартість лісних ресурсів країни складає 96,4 млрд. грн., тобто досить близька до оцінки отриманої І. Бобух - 121,1 млрд. грн. [8, с. 184]. В той же час вартість водних ресурсів складає лише 29,7 млрд. грн., або 0,3 % від загальної вартості природних ресурсів України. На наш погляд це суттєво занижена оцінка, особливо в сучасних умовах, коли водні ресурси стають фактором національної безпеки. Тому необхідно подальше вдосконалення методологічної бази їх оцінки.

Таблиця 4

**Оцінка природних ресурсів України на основі рентного підходу,
станом на 01.01.2011 р.**

Вид природних ресурсів	Площа, млн. га	Вартість 1 га, тис. грн.	Загальна вартість	
			млрд. грн.	%
Землі с_г призначення (без земель населених пунктів)	41,2	22,8	939,7	9,2
Землі населених пунктів	7,8	1035,2	8 064,2	8,9
Лісові ресурси	10,1	9,6	96,4	0,9
Водні ресурси	2,4	12,2	29,7	0,3
Мінерально-сировинні та паливно-енергетичні ресурси			885,2	8,7
Рекреаційні ресурси*			189,0	1,8
Екологічна місткість довкілля*			20,2	0,2
Всього			10 224,4	100,

* - вартість визначено згідно даних табл. 3

Джерело: розраховано автором на основі даних: нормативна грошова оцінка 1 гектара сільськогосподарських угідь (ріллі та перелогів, багаторічних насаджень, природних сіножатей, пасовищ) у середньому по Україні та в розрізі регіонів України за період 1995 – 2012 років – режим доступу: <http://land.gov.ua/hroshova-otsinka-zemel/otsinka-zemel-s-h-pryznachennia.html>; Статистичний щорічник України за 2011 рік; Статистичний збірник „Регіони України” 2012; Довідник показників нормативної грошової оцінки земель населених пунктів - Режим доступу: <http://land.gov.ua/hroshova-otsinka-zemel/otsinka-zemel-naselenykh-punktiv.html>; Постанова Кабінету Міністрів України "Про методику грошової оцінки земель несільськогосподарського призначення (крім земель населених пунктів)" від 30.05.1997 року № 525.

Порівняння оцінок природних ресурсів, які здійсненні у різні періоди часу свідчать про тенденцію зростання їх вартості з часом (табл. 5). Слід відзначити суттєву відмінність загальної оцінки природних ресурсів, отриманої І. Бобух, від інших оцінок. В значній мірі це можна пояснити використанням різних методичних підходів до оцінки окремих видів природних ресурсів. Так оцінка вартості земель населених пунктів, здійснена на основі ринкового підходу, суттєво перевищує оцінки інших авторів, здійсненні на основі нормативної грошової оцінки. Що стосується оцінки вартості земель сільськогосподарського призначення (більше 100 тис. грн., або більше 20 тис. доларів США), то на думку експертів вона дуже завищена [9].

Таблиця 5

Зведена таблиця оцінок природних ресурсів України, млрд. грн.

Вид природних ресурсів	РВПС НАНУ, станом на 01.01.1997 р.	Пасхавер О., станом на 01.01.2006 р.*		Бобух І., станом на 01.01.2008 р.	Горячук В.Ф., станом на 01.01.211 р.
Землі с_г призначення	231,6	343,0	806,9	4 367,2	939,7
Землі населених пунктів	1 157,0	1 903,3	4 477,5	18 028,5	8 064,2
Лісові ресурси	139,0	211,1	496,6	121,4	96,4
Водні ресурси	4,1	6,0	14,1	229,4	29,7
Мінерально-сировинні та паливно-енергетичні ресурси		930,0	930,0	7 922,0	885,2
Рекреаційні ресурси	7,4	16,8	39,5	189,0	189,0
Екологічна місткість довкілля				20,2	20,2
Інші природні ресурси	36,4	48,3	113,6	1218,6	
Всього	1 575,5	3458,5	6878,2	32 096,3	10 224,4

* - оцінка з урахуванням коефіцієнтів індексації 1,498 та 3,524

ВИСНОВКИ

1. Методично найбільш обґрунтованими є оцінки природних ресурсів здійснені на основі єдиного підходу.
2. В якості єдиного підходу до оцінки природних ресурсів пропонується використовувати рентний підхід.
3. Потребують подальшого розвитку та удосконалювання методи оцінки окремих видів природних ресурсів, особливо водних і рекреаційних ресурсів та екологічної місткості довкілля.
4. Необхідно впровадити в практику української статистики облік вартості природних ресурсів у національного та регіональному вимірі.

Література:

1. Данилишин Б. Наукові нариси з економіки природокористування: Монографія. – К.: РВПС України НАН України, 2008. – 280 с.
2. Постанова Кабінету Міністрів України від 23.03.1995 р. № 213 «Про Методику нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення та населених пунктів».
3. Постанова Кабінету Міністрів України від 27.09.1995 р., №767 «Про затвердження Порядку ведення державного обліку лісів і державного лісового кадастру».

4. Постанова Кабінету Міністрів України від 08.04.1996 р., №413 «Про затвердження Порядку ведення державного водного кадастру».
5. Постанова Кабінету Міністрів України від 30.05.1997 р., №525 «Про методику грошової оцінки земель несільськогосподарського призначення (крім земель населених пунктів)».
6. Капіталізація економіки України / За ред. акад. НАН України В.М. Гейця, д-ра екон. наук А.А Гриценка. – К.: Ін-т екон. та прогноз., 2007. - 220 с.
7. Постанова Кабінету Міністрів України від 12.05.2000 р., №783 "Про проведення індексації грошової оцінки земель".
8. Бобух І.М. Пропорції та перспективи формування національного багатства України: монографія / І.М. Бобух. - К.: Ін-т економіки та прогнозування НАН України, 2010. - 372 с.
9. Аграрный лоббист: Миндоходов выгодно, чтобы земля и дальше дорожала - Режим доступа: <http://forbes.ua/business/1355572-agrarnyj-lobbist-mindohodov-vygodno-chtoby-zemlya-i-dalshe-dorozhala>.

Abstract

Goriachuk V.F.

Comparative analysis of evaluations for natural resources of Ukraine

In the article is carried out a comparative analysis of evaluations natural resources of Ukraine made by different authors and here is proposed a natural resources evaluation which is based on a rental approach.